

Om
Latinſte Stileſvelſer.

Af

G. F. Weinſchenk,

Udjunk i det latinſte Sprog ved Frue Lærde Skole.

C. B. Melchior

Kiøbenhavn, 1801.

Trykt hos N. Møller og Søn,
Hof- og Universitets-Bogtrykkere.

Det latinske Sprog synes mere og mere at blive
ringeagtet og tilfidesat, og man maae næsten frygte
for, at de nyere Sprog ganske fortrænge det, hvilket
ikke kan andet end have i Folge med sig Sti-

lens, Foredragets og Smagens Forsald til Kab for
Videnskaberne. Harsagen til denne Ringeagt ligger
i den lange Tid, som i Almindelighed anvendes
paa at lære Latin, og den saare ringe og i hoi
Grad usuldkomne Kundskab, Lærlingen endda kun
har naaet deri. Naar nu Ukyndige erfare, at
Franse, Engelske &c. læres langt hastigere og fuldkomnere,
troe de, at Harsagen til Latinens Vand-
Felighed findes hos Sproget selv; da dog Heilen
ligger enten hos Læreren eller i Lærebø-
gerne; thi det latinske Sprog kan, uagtet det
er mere forskelligt fra Modersmalet end de levende
Sprog, læres næsten ligesaa hastigt som de, eller
i det mindste langt hastigere og fuldkomnere end
det almindeligiis læres, naar baade Lærere og Læ-
rebøger ere, som de burde.

I) De, som undervise i Latinen, burde være
Sproget maegtige, og være oplagte til at lære det
fra dem; thi En kan gierne selv forstaae et Sprog,
og dog være uduelig til at lære andre det paa en
nem Maade.

2) Man har mange brugbare og fortreffelige Værbogger i Latin, men næsten alle ere for vidt loftige, og indrettede saaledes, at man ved deres Hjælp kun kan lære Sproget meget langsomt. Dreslers Grammatik er f. Ex. overmaade ypperlig for den, som kan anvende megen Tid paa Sproget; og taber aldrig dens Værd i Kienderes Hine, men en Grammatik kunde være kortere, og dog fuldkomnere. Den etymologiske Deel vil jeg ikke tale om; den kan vel erholde Forbedringer og Forkorrskelser, men ingen væsentlige. Den syntaktiske Deel derimod burde ganske omarbeides. Forst maatte alle de Regler, som angaae baade det danske og latiniske Sprog, adskilles fra dem, som lærer os Latinens Egenheder. Hine kunde afhandles særstilt, for at vise Sprogenes Overeenstemmelse, især til Nutte for dem, som lærer Latin, for de kunne Modersmaalet grammatiske. Paa denne Maade blev Grammatiken fakteligere og tydeligere. Dernæst bor efter mine Tanker en latinist Grammatiks Hovedmaal gaae ud paa at skildre Sproget til een eneste (f. Ex. den Ciceronianiske) Tidsalder; de ældre og yngre Forfatteres Afvigelser burde derimod kun anføres i Anmarkningens Hjemmod seiler f. Ex. Nizhaucks Grammatik. En hver, som vil skrive god og reen Latin, bor efter min Overbevisning kun danne sig efter een Tidsalders Skribentere; thi efterligner han flere Tidsalders Forfattere, maae han nødvendig skrive Latin,

ligesom En Frew Danse, naar han paa engang visede efterabe Arild Hvitfeld, Holberg og Schytte. Mange Regler i Syntaxen kan forenes under een eneste Grundregel, hvorved Grammatiken kan blive meget kortere og fuldkommere end for. En saadan Grammatik, der umegtelig meget vilde lette Vanskeligheden ved at lære Latin, har jeg lange arbeidet paa, og derfor i 4 til 5 Aar med uafbrudt Flid giennemstuderet alle gode Grammatiker. Kritisk har jeg undersøgt det Latinske, Fordomsfrie forlæstet det Hafiske, utrætteligt søgt at opdage det Sande, og prøvet det praktiske, hvortil jeg har den ypperligste Lejlighed saavel her ved Skolen, som ved private Undervisninger i Sproget, og endnu mere ved den Maade, hvorpaa jeg studerer Romernes bedste Skrifter. Disse oversætter jeg fra Latin paa Dansk, siden fra Dansk paa Latin, og sammenligner derpaa min Oversættelse med Originalen; ellers og giennemgaaer jeg Andres Oversættelser paa samme Maade. Ale dette har givet mig stor Øvelse i at sammenligne Sprogene; og givet mig Lejlighed til at anstille Sagtagelser over dem, og at samle vigtige Bidrag til en Grammatik, som jeg agter i Fremtiden at udgive, naar jeg har bragt den til den Fuldkommehed, jeg ønsker. — Vi mangler i det Danske Sprog en Anvisning for dem, som ville øve sig i at skrive Latin, og, for at afhjælpe denne Mangel, vojer jeg at fremsætte til Kienderes Bedømmelse

denne sisse Afhandling, hvilken jeg ønsker maatte ansees for et Forsøg til at lette Undervisningen i Latinen. Jeg har villet leve en fort Karakteristik af det danske og latinske Sprogs almindelige, (ikke enkelte Forfatteres særegne) Egenheder, og, ved at sammenligne disse, har jeg søgt at bestemme Regler for latinske Stilesvæsser. I Henseende til Latinen har jeg alene indskrænket mig til Sproget, som det streses i Ciceros Tid. Jeg har egentlig streset for Begyndere, men dog tillige for dem, som selv ville øve sig i at skrive Latin. Denne Afhandling er en Virkning af 4 Aars Studering, og dog indseer jeg selv, at den ikke er det, den burde være; men den Trang, jeg daglig ved mine Undervisninger føler til sig en Anvisning, min Overbevisning om Sagens Vigtighed, min Lust til at opfyldte mit Kalds Pligtter, men især Hukset, at se mine Tanker bedommede af kynlige Mænd, for derved i Fremtiden at bringe Grammatiken og denne Afhandling til Fuldkommenhed, have berøret mig til at udgive den nu, og lykkelig vilde jeg støtte mig, om dette første Forsøg maatte vinde Kienderes Bisalb, og fåste den attraaede Nytt. I dette tilfælde agter jeg at udgive en allerede udarbejdet latiniske Stilesvæsselbog, hvori de her fremstalte Regler finde praktisk Anvendelse.

Indbold.

Indledning 1 — 4 §.

- 1 §. Man bor grundig kende Modersmalet, før man begynder med latiniske Stilesvæsser.
- 2 §. Det danske og latinske Sprog have meget følels, men ere dog i mange Henseender meget afvigende fra hinanden.
- 3 §. Denne Forskelligheds Uarsag og
- 4 §. Inddeling.

1 Kap. Om det latinske og danske Sprogs Ord og Boindinger 5 — 11 §.

- 5 §. Latinen mangler mange Ord, som vi have.
- 6 §. Latinen har ingen Dualis.
- 7 §. Latinens feste Ord have mange Gemærkesser.
- 8 §. Om den Forstiel, Homerne gjorde mellem Prosa og Poesi.
- 9 §. Man bor kaffe sig Forraad af Ord, og være forsiktig i Valget af dem.
- 10 §. Latinen er fort og syndig.
- 11 §. Latinen er rig paa Endelser.

2 Kap. Om Boindingernes og Partiklernes Brug til Ideernes Forbindelse 12 — 16 §.

- 12 §. Om Temporum Betydning og Brug.
- 13 §. Om Temporum Folge.
- 14 §. Om Indikativ og Konjunktiv.
- 15 §. Om den fortællende Stil (oratio obliqua s. sty-
lus relativus).
- 16 §. Om Ut og Quod.

3 Kap. Om Romernes og de Danskes Maade at fremsette Ideerne paa; eller om Brugen af visse Udtryk og Bendinger frem for andre i Latinen 17 — 27 §.

- 17 §. Ededelighed er det Vigtigste ved Stileovelser.
- 18 §. Om Ededelighed i Latinen.
- 19 §. Urfagen til det latinske og danske Sprog forskellige Maade at fremsette Ideerne paa.
- 20 §. Om det gamle Billedsprog og Troper.
- 21 §. Om Brugen af tropiske Udtryk i Latinen.
- 22 §. Om de vigtigste latinske Idiotismey.
- 23 §. Om Latinens besemte Udtryk.
- 24 §. Om Relativet Qui.
- 25 §. Om negative Udtryk.
- 26 §. Om Particpier.
- 27 §. Om passiviske Sætninger.

4 Kap. Om Ordenes og Sætningernes Stilling i det latinske og danske Sprog 28 — 36 §.

- 28 §. Det danske og latinske Sprogs Ordstilling er meget forskellig.
- 29 §. Regler for Latinens Ordstilling.
- 30 §. Regler for Sætningernes Stilling hos Romerne.
- 31 §. Om Perioder og Numerus.
- 32 §. Regler for Perioder.
- 33 §. Regler for Numerus.
- 34 §. Eksempler paa Numerus.
- 35 §. Om det latinske Sprogs Verslang.
- 36 §. Sammenligning mellem Ords og Sætningers Stilling i Latinen og Dansk, og mellem begge Sprogs Udtryksmaade.

Det latinske Sprog har et stort antal udtryk, der ikke findes i den danske sprogs udtryk, og derfor er det vigtigt at lære dem, da man skal kunne bruge dem i Latinen.

In del in g.

1 §.

Modersmaalet maae man grundigen kende, og kunde udtrykke sine tanker tydeligt deri, før man begynder at oversætte paa Latin; og jo grundigere man kender det danske Sprog, des hurtigere og bedre lærer man det latinske. Det for ere latinske Stileovelser uden hin Kundskab et overmaade langsomt, megen tid spildende, Begynderen modbydeligt og ofte Mod betagende Arbejd.

2 §. Det danske og latinske Sprog have (ligesom alle Sprog) mange Egenskaber fælles. Dersor bør Dansken til de første Stile assedes fælles, at man, ved at oversætte Ord fra Ord, kan faae god Latin. Men begge Sprog ere dog i mange Henseender meget afgivende fra hinanden. Herom bør Begynderen have Kundskab, og kende Sprogenes Afgivelser fra hinanden, før Overgangen skeer til Stileovelser, hvori de forekomme; thi disse Afgivelser maae udtrykkes ved Omstyrninger, og herved kommer det an paa, at fremstille Ideerne paa No-

mernes Maade, hvilket bør læres efter Grundsætninger, udledte af begge Sprogs forskellige Natur og Egenheder. Alt dette maae Begynderen faaledes, at han har ligesom et Ideal for hinene, hvilket han ved Stilen kan føge at maae. Meget vigtigt er det ogsaa, at disse Stile indrettes faaledes, at Begynderen lærer først at omstrukre enkelte Udtryk, dernæst Sætninger, og til Slutning hele Perioder; dog bør ingen begynde paa det sidste, før han har det latinske Sprog i sin Magt.

3 §. Årsagen til det danske og latinske Sprogs Forskellighed ligger i a) Sprogenes Natur og b) Uddannelse ∵ den Grad af Fuldkommenhed, hvortil de ere bragte. a) Det latinske Sprog er rigt paa Deklinations og Konjugations Endelser, hvorpaa det danske er fattigt; herved bliver Latinen fort, Modersmaaslet derimod vidtloftigt; thi, for at udtrykke Rosmernes Endelser, maae vi i Deklinationerne ideoig tage vor Tilslugt til Præpositioner, og i Konjugationerne til Pronominer og Hjelpeverb. Latinen er derimod fattigere paa Ord, end det danske Sprog. — Latinen sammenfoier (især ved dets mange Endelser) Ordene efter saa fine Regler, at deres Forhold til hinanden, og

Ideerne, som udtrykkes ved dem, tydelig indsees, siondt Ordene omflyttes paa mange Maader. Heri har Latinen et stort Fortrin for det danske Sprog, som ei sammenfieder Ord med saa megen Einhed, og derfor ei heller tillader saa megen Frihed i at ordne Ord og Sætninger. Latinens fine Sammenfoining tillader osse Udeladelses af Ord, som det danske Sprog nødvendig maae beholde. Herved bliver Latinen igien fortære end vort Modersmaal. b) Det latinske Sprog er dannet og bragt til Fuldkommenhed mere ved offentlige Talere end ved Skribentere. Dersor kan man ei grundig studere dette Sprog, uden at studere Deltalenhed. Det danske Sprog derimod er næsten alene dannet af Skribentere; dersor har det ei heller naaet den Fuldkommenhed, som Latinen. Heraf kommer begge Sprogs Forskellighed i Maaden at fremsette Ideerne paa, og i Ordenes og Sætningernes Stilling.

4 §. Altsaa er det danske og latinske Sprog afgivende

- 1) i Ordene og deres Boindinger ved Deklination og Konjugation.
- 2) I Brugen af disse Boindinger og Partiklerne til Ideernes Forbindelse.

3) I Brugen af visse Udtryk, Ordforbindelser og Wendinger fremfor andre o: i Maaden at fremsette Ideerne paa.

4) I Ordenes og Sætningernes Stilling.

Under disse 4 Afdelinger vil jeg i det Følgende anstille en Sammenligning mellem det latinske og danske Sprogs almindelige (ikke enkelte Forsatte res sregne) Egenheder, hvilke Begyndere fremfor alt maae kende, og kunne efterligne.

I Kapitel.

Om det latinske og danske Sprogs Ord og Utsyninger.

5 §. Det latinske Sprog, sammenlignet med vojt, mangler

1) Den bestemte og ubestemte Artikel: Denne Mangel berører dog Sproget intet af dets Tydelighed; ja, naar der ligger Ettertryk i Dansken paa Artiklen, udtrykkes den ubestemte ved quidam; den bestemte ved ille, hic &c. f. Ex. Vir quidam en Mand. Ille rex Kongen.

2) Sammensætninger af Ord, som hver for sig indeholde et heelt Begreb. Vel har det nogle, f. Ex. legislator Lovgiver, auceps fuglesænger &c. men da slig Sammensætning strider

mod Sprogets Natur, bør man ei bruge uden de Ord, gode Skribentere have brugt. Et saaledes sammensat Ord i Dansken kan i Latinen omstribes saaledes, at det sidste eller Hovedordet udtrykkes ved et Substantiv; det første a) ved et Adjektiv, f. Ex. Fædrenerige patrium regnum; b) ved et Substantiv i Genitiv, f. Ex. Faderombed patris pietas; c) ved Gerundium i Genitiv, f. Ex. Herfæderighed dominandi cupiditas.

3) Ord til mange Ting, som vi benævne i det Danske. Mange Opdagelser ere gjorte siden Romernes Tider, og vi kende Gienstande, som bare dem ganske ubekendte. Vi have derfor mange Ord og Udtryk, som ei findes i Latinen. Hvorledes saadanne Ord kan udtrykkes eller omstribes paa Latin, læres af gode Lexica, blandt hvilke Babens Danske-Latiniske Ordbog og Bauers Deutsch-Lateinisches Lexicon (jvove Ausgabe, Breslau 1798) ere de bedste, jeg kender.

4) Philosophiske Ord og andre af de Videnskaber, Nømmerne ei skriftlig have afhandlet. Hvorledes man i slig en Materie kan skrive god Latin, har man Exempel paa i Ernestis Initia solidioris doctrinæ.

5) Mange Ord, som man mindst fulde formode. Øste var et Verbum meget bruge-

ligt, men et deraf kommende Substantiv eller Adjektiv bruges aldeles ikke; f. Ex. hvad forekommer østere end esse og posse, og dog bruges i Ciceros Tid slet ikke de deraf dannede Ord: possibilis, possibilitas, essentia. Da man i Latinen ei har Frihed til at danne nye Ord, hvilket frider mod Romernes Vedtægt, og der til en een og ægte latinist Stil uomgængelig fordres at bruge Ord, som findes hos gode Skribentere; bør man være forsigtig i Valget af Ord, kun bruge de, man har fundet hos gode Forfattere, og, i tvivlsomme tilfælde, raadføre sig med et godt Lexicon, som anfører de Forfattere, der have brugt et Ord, f. Ex. Badens danske eller Schellers tydße. En Hoved-Anmærkning er det, at Rømerne meget ofte bruge og af Mangel maae bruge Verber, hvor vi have Substantiver eller Adjektiver.

6) Kasus og Tempora af mange, endog meget brugelige Ord; f. Ex. af species bruges specierum, speciebus ikke; af bibo bruges bibitum ikke. Dette læres ved idelig Brug af et Lexicon, som anmerker sligt, f. Ex. Schellers. Saadanne Kasus og Tempora bør man aldeles ikke bruge.

6 §. Latinen mangler Chræernes og Grækernes Dualis, men udtrykker dog Tankerne an-

Derledes, naar der tales om To, end naar der tales om flere. Heraf kommer Forskiellen mellem ute og quis; det første bruges, naar man tales om To, quis om Flere; f. Ex. quæritur, ex duobus ute dignior, ex pluribus quis dignissimus. Hertil kan man maafee og regne, at Komparativ bruges i Latinen i Stedet for Superlativ i Dansten, naar der tales om To.

7 §. I Latinen have de fleste Ord mange (f. Ex. 20, 30) Bemærkelse, af disse bør man i Stil ikke bruge andre end de, gode Skribentere har brugt. Især bør man legge Mærke til et hvert Ords første Bemærkelse, hvorfra alle andre udledes; thi hin laaner stedse de øvrige Bemærkelse sine Bibegreber, hvilke aldrig mærkes, naar man ei fiender Ordets Hovedbetydning. Kun ved at kende denne læres at bruge Ordene rigtig; f. Ex. at være, maae ei oversættes ved versari, hvis første Bemærkelse er: at vende, dreie sig øste, uden hvor: at være, er det samme som: at værke, at opholde sig (faae Tid til at vendes sig øste).

8 §. Mellem prosaist og poetisk Stil havde Rømerne nje bestemte Grænder, som aldrig maatte overstrides. Poesie var forskellig fra Prosa i enkelte Ord, deres Boining, Sammensæning,

Stilling og Forbindelse. Digtrenalene bruges vist Ved og Udtryk; f. Ex. *lymphæ* i ja Ord, samme satte mod Sprogets Natur; (cf. §. 2.) f. Ex. *alipes*, *velifer*; visse *Voininger*, f. Ex. græske Endelser *Anthea* for *Antheum*; visse især græske Sammenstigninger, f. Ex. *integer* vi-
vo. I Ordfillingen synes mig Poeterne, især Lyrikerne, næsten ingen Regel at have fulgt; de fælledet Ordene efter Skansion, og i Lidensfabernes Hede det Vigtigste foran. Denne uhydelige Ord-filling er en Varsag til, at latinſe Poesie er svær at forståe end Prosa. Poetiske er Lidensfabernes Sprog. Lidensfaberne ophidse Indbildungskraffen, og frembringe en Mængde Ideer, som man ikke med at udtrykke. Denne Slekt svækkes ved vild Omsorg for at forbinder; derfor udelader Digtene Bindeord, som ei ere saa aldeles nødvendige. Jo mere begejstret Digtene er, desmere udelades, og derfor er (Vindars og) Horats Oder saa vanskellige. Enhver Materie har sin egen Stil. Man taler i det daglige Liv anderledes, end man skriver; Historiekrivernes Stil er simpelere end Talerens, men Digtens er den højest blandt alle. Ved ethvert Sving af Indbildungskraffen, som den begejstrede Taler tillod sig, afholdt han

sig dog omhyggelig fra egentlig poeſis Udtryk; i modsat Tilsædte anklagedes han for Fejl mod den gode Smags Negler. Romerne (ligesom Grækerne) haddede Rim, men desmere beslittede de sig paa maleriske Ideekludtryk ved Ordenes Klang og Takt; f. Ex. intonueret poli, et crebris micat ignibus æther, hvor de forſte Staveser udtrykke Tordenens Bulber, men de sidste Kyndlings Hastighed. Denne Ordlang gør de Gamles Verker, men især Poesie, meget sandselig, og alene i denne Henseende er Homer uopnaaelig Pion. — Vi Danske givre storſte Delen ikke denne Forskiel mellem Prosa og Poesie, og derfor er det for os det eneste Middel til at kende den af Romerne vedtagne Forskiel, at man med Opmærksomhed studerer gode latinſe Digtene, især Ovid, Horats og Virgil, idelig omſkriver poetiske Udtryk i Prosa, og legger vel Marke til de utallige Græcismer, som virnle i heres Skrifter. En saadan Øvelse nyter mere end alle Regler, og fører os sikkert at vogte os for poetiske Udtryk, som man bor undgåe, ifald man vil skrive Sproget vel og rent. Hvor forskellig Latinens Poesie og Prosa end er, saa findes dog hos Digtene, f. Ex. Ovid, naar han fortæller, og Horats i Epistlerne, meget,

som man med forandret Ordstilling kan bruge i Prosa. Alt dette leres bedst ved Øvelse.

9 §. Af det Foregaaende indsees let, at det for dem, som attrage at skrive god Latin, er oversmaade vigtigt, at skaffe sig ved gode Skribenteres læsning Forraad af Ord. Ligeledes er det vigtigt ved Brugen af et Lexicon, at vælge Ord, 1) som gode (o: Guldalderens) Skribenterer have brugt, og i de hos dem forekommende Bemærkelser; 2) som ere os noie bekiedte, fremfor Ord, vi ikke kende. Derimod maae Beghynderen vogte sig for sieldne, gamle, nyere, poetiske og fremmede Ord.

10 §. En af det latiniske Sprogs væsentligste Egenskaber er Korthed, der viser sig Deels i enkelte Ord, Kasus og Tempora, som i Dansken maae omstrikkes ved flere, f. Ex. vir en Mand, homine af et Menneske, amandus den, som bor else; Deels ved Participier, forandret Ordstilling og ved at udelade Ord, f. Ex. Hielpeverbet sum. Ved disse to Egenskaber bliver Latinen tillige meget fyndig, saa at intet dyrket Sprog kan med saa faa Ord sige saa meget, som det latiniske. Uagtet fyndig Korthed er alle latiniske Skribenteres Hovedkiendemærke, maae man dog

vel adskille Guldalderens Korthed fra den, Seneka, Plinius o. a. engstelig higede efter; hvorved den gode Smag hos Romerne tabte sig. Vil man lære rigte romersk Korthed, maae man studere Gallus og Tacitus. Men med Warsonhed maae man efterligne dem, da deres Skrifter ere fulde af Egenheder, som tilhøre dem selv i Sædeleshed, og ei Sproget i Almindelighed. Ved at læse dem maaes, at vi Danske umuelig kunne være saa fyndige i lidenskabelige Udtryk, saa noiagtige i Modsatninger, saa kraftfulde i Sentenser, saa tankerige i Skildringer.

11 §. Det latiniske Sprog giver dets højelige Ord mange flere Endelser end det danske, og har altsaa store Fortrin for det:

a) I Deklinationer. Vi Danske have egentlig kun to Kasus, Nominativ og Genitiv (om Pronominer tales her ikke); Rimerne sex; hvor det danske Sprog bruger Genitiv, kan altid Genitiv bruges i Latinen; naar Rimerne sætte Objektet i Accusativ, bruge vi ofte Nominativ; naar Rimerne i de øvrige tilfælde bruge Genitiv (hvorved en stor Mængde af Sprogets Idiotismer, egne Udtryksmaader, dannes) og Accusativ, eller Dativ og Ablativ, maae vi oftest omstrikke ved Präpositioner:

Vi bruge idelig Præpositioner; Rømerne idelig Kasus. Det latinske Sprog har 3 Genera; det danske egentlig kun 2, thi Maskulin og Femmin ere eens.

b) **I Konjugationer.** Vil man gøre Sammenligning mellem begge Sprogs, og lære at kende det latinske Sprogs Korthed, og det danske Bidstofstighed, maae man ganske adskille de enkelte (sammensatte) Tempora, f. Ex. amo, amabam jeg elsker, jeg elskede o. s. v. fra de sammensatte, som: amatus sum jeg er elsket. — Ved at sammenligne det latinske og danske Sprogs enkelte Tempora, findes, at Rømerne have flere enkelte end vi, og at vi manglende den enkelte Konjunktiv. Latinen udtrykker Personerne ved Endelser, vi ved Pronominer. — Rømerne have mange sammensatte Tempora, som dannes ved Sprogets eneste Hjelpeverbum sum og de 3 Particier, Futur. i Activ, Perfekt. og Futur. i Passiv; hertil kommer endnu Neutr. af det sidste, brugt impersonaliter, med Personen hos sig i Dativ, f. Ex. amandum est, erat, fuit mihi. Det danske Sprog har endnu en større Mængde Sammensætninger, hvilke dannes ved dets eneste passiviske Participle (f. Ex. elsket) og 9 Hjelpeverb: vil,

sal, kan, bor, maae, er, bliver, havet, faaer. Af disse Verber bruge vi ofte to eller tre paa engang, for at udtrykke vores Begreber, f. Ex. jeg havde burdet være elsket. Vi have altsaa enkelt, dobbelt og tredobbelts Sammensætning; men Rømerne kun den enkelte. Rømernes Sammensætning er simpelere, men uagtet Kortheden indbefatter den dog meget, f. Ex. amandus fuissem jeg skulde have været En, som burde elskes o: jeg havde skullet være elsket.

Anm. 1) Den sammensatte Konjugation i Aktiv (f. Ex. Amaturus sum jeg er En, som skal, vil elsk o: jeg vil elsk) bruges, naar man i aktiviske Sætninger tilkiendegiver, hvad man er i Begreb med at giøre, hvad man vil; altsaa naar der ligger et Eftertryk paa vil; f. Ex. bellum scripturus sum, quod populus romanus cum Jugurtha gessit.

2) Den sammensatte Konjugation med Futur. Participle i Passiv (f. Ex. amandus sum jeg er En, som bor, skal, maae elskes o: jeg bor, elskes) bruges, naar man i passiviske Sætninger vil sige, hvad man er forbunden til at giøre, hvad man bor giøre; altsaa naar der ligger Eftertryk paa bor, maae, skal etc. I samme Tidsfælde bruges

amandum est mihi det bør mig at elske ɔ: jeg
bør elske ic: i aktivistiske Sætninger.

3) De sammensatte (periphrastiske; omfattende) Konjugationer bruges til Omstribning, hvor man ellers sætter 2 Verber, f. Ex. *scripturis sum*, i Stedet for: *scribere volo*; *monendum sum*, for: *moneri debo*; *monendum est mihi*, for: *mone-re debo*.

2 Kapitel.

Om Tidenes og Partiklernes Brug til Ideernes Forbindelse.

(Efter min Plan vil jeg her kun afhandle det Vanskligste af Syntaxen, som egentlig bør læres af Grammatiken.)

12 §. Latinens Tempora have foruden Hovedideen, som Grammatikken udtrykker, endnu undertiden et fint Bibegreb, som ved Oversættelse plejer at udekades, da det ei let lader sig udtrykke i vojt Sprog. Heri ligger Grunden til mange Egenheder, hvis Aarsag vi ikke kunde forklare, uden ved at lægge Mærke til, at Romerne imellemstunder bruge et Tempus saaledes, at det, der sædbanlig er Bibegrebet, bliver til Hovedideen. Heraf kommer alle Afvigelser fra Reglen om Tem-

porum Folge. Latiniske Tempora indeholde saaledes undertiden følgende Bibegreber:

Indikativ.

- a) Den nærværende Tid
udtrykkes ved: Hovedidee. Bibegreb.
- i) Venio jeg er endnu i Færd med at komme ɔ: jeg kommer. nærværende.
- 2) Veni jeg er færdig med at komme, er der ɔ: jeg er kommen. forbigangen. nærværende
- 3) Venturus sum jeg er En, som vil komme, jeg er just i Begreb med at ville komme ɔ: vil komme. tilkommende. nærværende
- b) Den forbigangne Tid
udtrykkes ved:
- i) Veniebam jeg var i vedvarende, Færd med at komme mens en an- den Handling ɔ: jeg kom. forbigangen
- 2) Veneram jeg var før ganske forbi-dig med at komme ɔ: gangen, da en anden Hand-sing stede.

3) Venturus eram jeg
var En, som vilde tilkommende vedvarende,
komme, jeg var i Begrebet og forbigan- mens en an-
gen, den Hand-
greb med at ville kom- ling står.
me; vilde just komme.

c) Den tilkommende Tid
udtrykkes ved:

1) Veniam jeg skal komme.

(Handlingen: jeg kan ikke se det nu, men Tiden? nærf. Det er ikke nu, men det er nu.) tilkommende.

2) Venero jeg faaer været med et omstændigheds-
kommen. tilkommende. forbiganingen

3) Venturus ero jeg skal være En, som vil komme, jeg skal engang være i Begreb med at ville komme. tilkommende. tilkommende.

I Konjunktiv er Temporum Betydning den samme, med den Forskel, at Konjunktiv overalt forestiller Handlingen ubestemt og tilkommende, men Indikativ bestemt. Venturus sim bliver ofte, af Mangel paa et konjunktivisk Futurum, brugt i Konjunktiv, hvor veniam bruges i Indi-

tativ, og da forestilles baade Handlingen og Tiden ubestemt. Veniam bruges af samme Ma- sag ofte i Konjunktiv, hvor ivero skalde bruges i Indikativ.

Nar man efter denne Forklaring undersøger ved Lydningen Alarsagen, hvorfor Latinen just bruger dette eller hint Tempus, hvor vi bruge et andet, vil man indee, at Romerne bruge Tempora rigtig; vi derimod ofte urigtig; f. Ex. jeg haaber, at facie Soerne i Morgen, spero me liberos cras accepturum esse. Her bruges Præsens falskt; men Futurum er rigtigt. Saadanne Feil i Modersmaalet maae man nste lægge Marke til, og være i Stand til at opdage selv, for man kan bruge Latinens Tempora rigtig, hvilket læres sikkere og hurtigere ved Øvelse i Estertænksonhed, end ved Regler.

13 §. I Sætninger, som ere forbundne med hinanden ved: ut, ne, quo, quin, quo minus, qui, quæ, quod ic. iagttagte Romerne en bestemt Orden, hvori Verbernes Tempora folge paa hinanden. Reglen er denne: Staer Hovedsætnings Verbum i Præsens eller Futurum, udtrykkes Bisætningens Verbum i Præsens eller i et Tempus, som indeholder Begrebet af den nærværende

Tid (cf. 12 §.); staer derimod det første Verbum i Imperfektum, Perfektum eller Plusquamperfektum; sættes det sidste i Imperfektum eller i et Tempus, som indeholder Begrebet af forbialingen Tid; f. Ex. *rogo te, ut venias.* Neminem esse oratorem paulo illustriorem *arbitror*, quem non erit sepe et diligenter *audierim*. Non dubito, quin *venturus sit*. *Persuasit mihi, ut facerem.* Unum illud extimescebam, ne quid turpiter facerem, vel iam *effecisset*. Quid casurum sit, incertum est. Øste staer Hovedsætningen i Perfektum, men det sidste Verbum i Præsens; dette forklares let af foregaaende §. Måsagen er, at Vibegrebet af nærværende Tid i Perfektum gjøres ofte til Hovedbegrebet; da betragtes Perfektum som et Præsens, og som Præsens maae det have Præsens efter sig; f. Ex. *hic homo bona sua ita diffidavit*, (er alt færdig med at sætte overstyr) ut nunc pauperrimus *st*. *Persidia tua effecisti*, ut nemo verbis tuis in posterum fidem *habiturus sit* (Præsens af de sammensatte Tempora).

Staer Hovedbegivenheden i en Fortælling i Perfektum, sætte Rømerne Biomstændighederne i Imperfektum, f. Ex. Pyrrhus, quum Argos oppidum oppugnaret, lapide ictus interiit. Vi

Danske sætte ogsaa Hovedsætningen i Imperfektum, og bekymre os ei altid om denne Regel for Temporum Folge; des aeftsommere maae man det for være, naar man skriver Latin.

14 §. I Latinen bruges Indikativ, naar Handlingen er bestemt eller vis, og er gaafste modsat Konjunktiv, hvori Handlingen er uvist d: forestilles mulig, troelig, raadelig, onskewærdig, tilladelig o. s. v., f. Ex. *Ne committas*, ut rute tibi defuisse videare. Appetitus rationi pareant. I det Danske mærkes ikke denne Forskiel eller Mod-sætning altid; thi vi manglende den sammensatte Konjunktiv, og bruge øste den sammensatte urigtig. For at lære Rømernes Brug af Indikativ og Konjunktiv, maae man ved gode Skribenteres Læsning noie lægge Mærke til, under hvilke Omstændigheder Rømerne forestille sig en Handling vis, og under hvilke de tenke sig den uvist.

Måsagen til Konjunktiv ligger enten i en Konjunktion, f. Ex. *qua*, *ut valeas*; eller i Verbum selv, da bruges Konjunktiv, endog uden Konjunktion, f. Ex. *Facile quidem crediderim*, quam plurimos a me dissentire.

Man bør adskille Konjunktioner, som synre Konjunktiv, fra de, som kan have Kon-

junktiv efter sig; de første indeholde selv Marsagen til Konjunktiv; ved de sidste ligger Marsagen i Verbumet. Adverbier styrer aldrig Konjunktiv, men kan vel have den efter sig; de ere altsaa ikke Marsagen dertil.

A) Kun fan Konjunktioner indeholde alstid en Uvished og styre Konjunktiv, og det endda kun i visse Bemærkninger. Saadanne Konjunktioner ere ut, ne, quo (paa det at), quo minus (at ikke), quin (at jo, som jo), kort alle Partikler, med hvilke Latinerne udtrykke det danske: at, (undtagen quod, som kun af Mangel paa et rigtigt Ord oversettes saaledes); Utinam, o si; licet (endstikt), quasi, quamvis (endog nok sag meget), cum (causalis) &c.

Anm. 1) De fleste af disse Konjunktioner styre kun i een eller flere, ikke i alle Bemærkninger Konjunktiv, f. Ex. ut venit, saa snart han kom.

2) Øste har en Konjunktion Konjunktiv efter sig i en Bemærkelse, hvori den ei styrer Konjunktiv; men da indeholder Verbum Uvisheden, og er selv Marsagen. F. Ex. quamvis sciret (endstikt han kunde vide det); her ligger Marsagen til Konjunktiv i sciret, og ei i quamvis (endstikt), som ei styrer Konjunktiv.

3) Cum er en Conjunctio a) enten causalis (o: indeholder en Marsag), og styrer da altid Konjunktiv, f. Ex. Quæ cum ita sint; b) eller temporalis (o: udtrykker en Tid), som har Indikativ eller Konjunktiv efter sig, hvilket sidste ofte skeer, naar det hosstaende Verbum sættes i Imperfektum eller Plusquamperfektum; (dette er blevet Sprogbrug, hvis Marsag jeg ikke kan angive); f. Ex. gaudeo, cum te video.

4) Dum, tum, tunc ere forskellige, men forveksles ofte, fordi vi oversætte dem alle ved: da. Cum og dum ere Konjunktioner, men tum et Nde verbum. Dum, da o: imens, medens, tilkiende giver stedse, at en Handling vedvarer, imens en anden skeer, derfor har det og gjerne Imperfektum efter sig; f. Ex. dum scribem, venit pater. Derimod siger man: cum scripssem, pater venit. Cum og dum, som Konjunktioner, staar altid i Sætninger, som bestaaer af For- og Eftersætning (Antecedens og Consequens); tum da o: paa den Tid, har derimod, som Nde verbum, aldrig Eftersætning, f. Ex. tum venit pater. Ligge der Eftertryk paa det danske: saa, hvormed vi kunne begynde en Eftersætning, udtrykkes det ved: tum.

B) Konjunktioner have Konjunktiv efter sig, naar Sætningen, de staar i, 1) er ubestemt, f. Ex. quamvis sciret; 2) udgjor Objektet for en anden Sætning, f. Ex. quæsivit, quo se duci vollet; 3) eller staar i novie Forbindelse med en foregaaende Konjunktivis eller infinitivis Sætning, f. Ex. rogo te, ut, quamvis sis adolescens, mortis tamen cogitationem non negligas. (Her bruges sis, fordi det hænger af negligas, og indeholder altsaa selv noget usigt.) Existimabant, eos esse solos, qui resistere au-

derent.

15 §. Naar Romerne fremstætte en Andens Mening eller Forestilling, udtrykke de det i Konjunktiv, f. Ex. Alexandrum filium Philippus accusat, quod largitione benevolentiam Macedonum consecetur. — Hermed staaer paa en Maade den saa kaldte stylus relativus i Forbindelse. Heromt maae man have en tydelig Kundskab, for at forklare Aarsagen til Konjunktiv i Gallustis, Livius's og Cæsars Taler, og efterligne dem. Vil man fremfore Ens Tale, kan det skee paa to Maader; enten indfores han talende, og hans Udtryk fremfores Ord for Ord, hvilket kaldes den Dialogiske Stil, oratio directa; eller hans Tale frem-

stres forfortet, udtagssværs, efter dens væsentligste Indhold, hvilket man kalder den fortællende Stil (oratio obliqua, stylus relativus). Denne brugte Romerne anderledes end vi, som kun ber holdte den i det første Punktum, og derpaa indføre den Falendes Ord dialogist. I Latinen bestaaer den fortællende Stil af 3 Slags Sætninger, som nolie bør adskilles.

1) Hovedsætningen, hvorfaf hele Fortællingen hænger. Hvis indeholder altid et Verbum declarandi (som: ait, dixit, narravit, respondebit ic.), hvilket alene staar i Indikativ, da det er Fortællerens egne Ord; altsaa det eneste, han fremfører bestemt (visit). Undtagen man og vilde anføre denne Sætning, som ubestemt, da Konjunktiv maatte bruges, f. Ex. dicat aliquis, En maatte sige. I dette tilfælde kan man dog ogsaa sette: illum dixisse ferunt, ajunt, perhibent; is dixiss fertur, perhibetur.

2) Historiske Sætninger, som uiniddelbar afhænge af Hovedsætningen. Denne forkyndes kun Fortællingen; hine indeholde Fortællingen selv, og udtrykkes alle ved Accusativ og Infinitiv, endog om de have Spørgsmålsord foran. Vi Danske udtrykke kun de første historiske Sætnin-

ger med: at, alle de øvrige uden: at, med Indikativ.

3) Forklarende Sætninger, som afhænge af de historiske Sætninger, begynde med qui-eller en Konjunktion, og sættes alle i Konjunktiv. De Vanske bruge her oftest Indikativ. — Exempel paa den fortællende Stil Cæs. de bello gallico I, 34: Legationi Cæsaris Ariovistus respondit: si quid ipsi a Cæsare opus esset, sese ad eum venturum fuisse: si quid ille a se velit, illum ad se venire oportere. Præterea se neque sine exercitu in eas partes Galliae venire audere, quas Cæsar possiderer, neque exercitum sine magno comiteatu atque molimento in unum locum contrahere posse. Sibi autem mirum videri, quid in sua Gallia, quam bello vicisser, aut Cæsari, aut omnino populo Romano negotii esset. ic.

16 §. Endstint ut og quod ere hinanden ganske modsatte, synes de dog vanskelige for os at afdelle, da vi oversætte baade ut og quod ved: at. Forskellen mærkes kun ved Sammenligning, f. Ex. Cura, ut valeas. Gaudeo, quod vales. Ut udtrykker noget Tilkommende, quod noget Forbigangent; Ut styrer altid, Quod aldrig Konjunktiv. Ut indeholder selv Marsagen:

al. Komjunktiv; men Marsagen til den Konjunktiv, som meget ofte findes efter quod, ligger i Verbum (cf. 15 § init.). Derfor kan jeg baade sige: gaudeo, quod vales, naar jeg veed, at den, jeg skriver til, er frisk; og: gaudeo, quod valeas, naar jeg formoder, at den Aanden er frisk. Alt-saa udtrykker Ut noget Tilkommende, og bruges, naar den Sætning, som i Dansken gaaer foran: Ut, indeholder Marsagen eller Grunden til den Sætning, hvori: Ut, staar; eller dog noget, som bør tænkes først, f. Ex. cura, ut valeas. Rogo, ut venias. Quod udtrykker noget Forbigangent, og bruges, naar Sætningen, hvori: Ut, staar, indeholder Marsagen til den foregaaende Sætning, eller dog noget, som tænkes først, f. Ex. gaudeo, quod vales. (Marsagen til min Glæde indeholdes i: quod vales; thi den Aanden maae være frisk, for jeg glæder mig.) Quod har enten et relativistisk Begreb, f. Ex. Inimici Alcibiadem reum fecerunt, quod (o: ob id quod) sacra violasset. Quod spiratis, indignantur; eller indeholder en Erklæring; Bestemmelse o.d.l. af den foregaaende Sætning, da gaaer hoc, illud, in eo foran, eller lade sig tænke foran, f. Ex. quanta est benignitas naturæ, quod tam multa gignit.

Ut og Quod bruges, naar der ligger Eftertryk paa det danske: At; forekommer derimod: At, uden Eftertryk, sættes Accusativ og Infinitiv; men hvilket af disse Udtryk der bør bruges, bestemmes mere af Sammenhaengen end af det foregaaende Verbum; hvilket sees deraf, at et Verbum tids konstrueres paa forskellige Maader. Saaledes have Verba declarandi (ɔ: som give noget tilkendende) i Almindelighed Accusativ og Infinitiv estet sig; f. Ex. Scribis, mirari Ciceronem. Men undertiden indeholde disse Verba en Befaling, da udtrykker: At, noget Tilkommende, og oversættes ved: ut, f. Ex. Cæsar ad Lamiam scriptit, ut ad ludos omnia pararet.

Anm. 1) Efter Udtryk, som give en Twivl tilkende, er: At, det samme som: Om, og oversættes ved an; dog kan Accus. og Infinitiv ogsaa bruges; f. Ex. dubito, an pater sit venturus si dubito, patrem venturum esse. Staer der ved det Udtryk, som tilkendegiver en Twivl, tillige en Benægtelse, udtrykkes: at jo, ved: quin eller Accus. og Infinitiv, f. Ex. Non dubito, quin pater venturus sit s. non dubito, patrem esse venturum.

2) At ikke, oversættes a) ved: ut non, naar: At, udtrykker noget Tilkommende, og: Ikke, blot

bencægter, f. Ex. Noster amicus tam graviter ægrotat, ut non amplius spes sit, fore, ut convalefecat. b) ved: ne, naar noget forbrydes, f. Ex. Hortor te, ne a via virtutis unquam deflectas. c) ved: quod non, naar: At, indeholder noget Forbigangent, f. Ex. gaudeo, quod verbis delatorum non credidisti. d) Hvor: At, omstrikkes ved Accusativ og Infinitiv, sættes non til, for at udtrykke: ikke, f. Ex. scio, patrem venturum esse, altsaa: scio, patrem non esse venturum. e) ved: quin, hvilket dog ikke bruges, uden efter visse negative Sætninger, især naar de tillige indeholde et Verbum dubitandi, f. Ex. Non possum, quin te valde vituperem. f) ved: quo minus efter Verba, som tilkendegive en Hindring, f. Ex. infirma valetudo prohibuit, quo minus ad te scriberem.

3) At give Regler for Brugen af ut og quod, af Indikativ og Konjunktiv i alle Tilsæerde, er næsten umuligt, ellers dog unyttigt, da Neglernes Mængde i det Tilsæerde nsbwendig maatte forvirre Begyndere mere, end gavne dem. Desuden løres Det Fine i et Sprog rigtigere og bedre ved Øvelse end ved Regler. Ved ngie Eftertanke vil man ogsaa finde, at mange Afvigeller høre ei til

Sprogets, men til en eller anden Skribents Egensheder eller Feil, som især Begyndere aldrig børde efterligne.

3 Kapitel.

Om Romernes og de Danskes Maade at fremsette Ideerne paa; eller om Brugen af visse Udtryk og Bendinger fremfor andre i Latinen.

17 §. Det vigtigste, som man ved Stilesvælser bør hige efter, er at udtrykke sig tydeligt &c saaledes at enhver Læser maae forbinde med det, vi skrive, de samme Begreber som vi. Dette er det eneste, en Begynder bør gisre sig Umag for, indtil han har erhvervet sig Styrke i Sproget, og først da, men aldeles ikke før, maae han sves i at skrive behageligt, og, naar Materien tillader det, hyndigt. Disse 3 Fuldkommenheder: Tydelighed, Behagelighed og Hyndighed, ere Weltalenhedens Hovedegenlæber, men Tydelighed er den allervigtigste, og Grundvorden for de 2 Andre, som uden denne reent forsvinde; thi hvo kan behage eller være, naar man ei forsæer ham? Tydelighed maae altsaa være Begynders eneste Formaal, og stedse maae han

erindre Neglen: Quo simplicius, eo melius, jo simplere, jo bedre.

18 §. Tydelighed i ethvert Sprog, altsaa og i Latinen, bestaaer i at bruge sædvanlige Ord og Forbindelser (Konstruktioner) og i sædvanlige Bemærkelser, eller at iagttagte Konstruktions-Ordnen, og frembringe Harmonie. For at skrive tydeligt i Latinen, maae man ofte fremsette Ideerne paa en ganske anden, ja for os undertiden uthydeligere Maade, end det danske Sprog bruger. Et i det danske Sprog vel skrevet og tydeligt Stykke, som oversattes Ord for Ord paa Latin, blev ofte kun slet, og for Romerne uthydeligt Latin. For at oversætte paa god Latin, maae man lære at ombytte gode danske Bendinger med gode latiniske, eller at tænke paa Latin, hvilket bedst og hurtigst læres, ved at fiende det latiniske Sprogs Forskellighed fra det danske, og sammenligne begge Sprogs Egenheder. Man bør nemlig idelig ved gode latiniske Skrifters Læsning oversætte Ord for Ord, for man om-skriver paa godt Dansk; f. Ex. sunt nobis mitia poma, ligefrem: modne Frugter ere for os; godt Dansk: vi have modne Frugter. Sosilo Hannibal usus est doctore, ligefrem: Hannibal brugte Goss

pil Lærer; godt Dansk: Hannibal havde Sosil til Lærer. Ved en saadan uafbrudt Øvelse leres bedst og hurtigst begge Sprogs Afbigelser, man lærer at voge sig for tvungen Omfkrivning, og man vænnes til at omfritte med Smag og paa Romersk. Stemme da Stilesvelserne nuie overeens med Læsningen, læres det latinske Sprog langt grundigere og hastigere end ellers.

19 §. Mårsagen til det latinske og danske Sprogs store Forskellighed i Maaden at fremsette Ideerne paa, ligger i den forskellige Maade, hvorpaa begge Sprog ere dannede, og den større Guldkommenhed, Latinen har naaet, fremfor vores Modersmaal. Det latinske Sprog er tidligere og mere dyrket ved offentlige Talere, end ved Skribentere. Det danske Sprog er dyrket alene ved Skribentere, og blandt disse have kun faa strevet med den ubeskrevelige Flid, hvormed de bedste latinske Skribentere, f. Ex. Gallust, Livius, Virgil &c. udarbeidede deres Værker. Med den Flid streve Romerne, for at fås til det romerske Folk og dem selv et undødeligt Navn. Naar man delas merer Latin f. Ex. af Ciceros Talor, hører man hele Verdens mandige Overvinder og Friheds dens aabenhiertede Son tale. Latinens hele

Udtryksmaade er mere mandig, fuld af Majestæts vor mere forkleet, og bærer ofte Præget af Romanskæning. Hint Sprog er dersor bedst stillet til at danne Ungdommens Smag. Latinen har i dets hele Maade, at fremstille Ideerne paa, beholdt en vis kraftfuld Sandselighed, som er Alars sag til, at Skribenterne fremsette deres tanker og Følelser ligesom meer praktisk end theoretisk, meer af Erfaring og med levende Beskuelse end med philosophisk Bestemthed. Romeren søger at røre Sanderne; den Danske at røre Forstanden; hin taler sandseligt, denne philosophisk. I Latinen hersker det gamle Billedsprog, som har tæbt sig meget i det Danske.

20 §. Om dette gamle Billedsprog, hvorfra mange Egenheder i Latinen let lade sig forklare, maae man have en tydelig Kundskab, isald maas grundig vil lære det latinske Sprog. — Interjektionerne, som udtrykke Lidenskaberne, og med ringe Forandring ere de samme hos alle Folk, ere nok de første Ord, Menneskene have brugt. — Dernest benævnedes man, ligesom Bornene, Tinnegene ved at efterligne den Lyd, de gave fra sig, og paa den Maade have Dyrene faaet Navne, hvorfor og adskillige Dyr endnu benævnes eens.

stere Sprog; f. Ex. Kukuk (Giøgen), tybſt: Guck-guck, græſt: Konnos, latinſt: Cuculus, italiensk: Cuco, engelsk: Cuckow, fransk: Coucou. Jo mindre dyrket et Sprog er, des flere faadanne Ord indeholder det; de øruble i de østerlandske Sprog. Poeter og Talere ere Skyld i, at Grækerne have beholdt mange af dem; Latinen har tabt de fleſte, men dog har det større Forraad af dem end vi. Slige Ord kildre Sandserne, og Tonerne selv ſige os, hvad der tales om. Naar man deklamerer den udødelige Homers Sangs, høres Bindenes Søſen, Bolgernes Buldren, Sværdenes Klirren, de Sorgendes Hylen &c.; endog den Uſtuderede mærker, hvad der tales om. — Ord, dannede efter Tingenes Lyd, bruges ſiden for at udtrykte Ting, man faae, men som ingen Lyd gave fra ſig, naar de enten havde Lighed eller Stode i Forbindelſe dermed. — Da man ſiden vilde benævne Ting og Handlinger, som ei ere sandſelige (abstrakte Ideer), brugte man der til Ord, hvormed man havde udtrykt sandſelige Gienſtænde, mitat de lig-nede hine, eller ſtode i Forbindelſe med dem; f. Ex. comprehendere at omfatte (med Armeñe), ſiden: at omfatte med Sindet, begribe. Heraf opkom Troper. En Tropus er, naar et Ord af en vis

Bemærkelse bruges om en anden Ting, enten for medelſt demnes Lighed eller Forbindelſe med hin. Jo mindre dyrket et Sprog er, des flere Troper har det, hvilket de Bildes og Øſterlændernes Sprog vise; de øruble af Troper; og diffe ere Aarsag til, at alle Folks ældste Historie er fuld af Fabler, og at alle Nationer have haft Poeter før Proſaiſter. Jo mindre Kulturen er hos et Folk, des større Mangel paa Ord til abſtrakte Begreber; ligesom Kulturen ſtiger og man føler Træng til at udtrykke abſtrakte Ideer, voxer tillige Tropernes Mængde. Tropernes første Aarsag var altsaa Nødven-dighed, da Menneſket, ſom enten ſielden beſidder Opfindelſeskraft, eller ſielden bruger den, nødtes til at tage bekiendte Ord i en anden Bemærkelle. Da man ſiden mærkede, at dette Billedsprog for-niede og behagede, brugte man, for des ſikkere at røre, Troper, endog hvor man havde egentlige Uttryk. Dette gjore iſter Poeter og Talere, hvis Sprog er Billedsprog og fuldt af Troper. Endog Romernes Historieſtridere føre et sandſeligt Sprog. Hvorfor henrykker Gallust, og hvorfor fortynller Livius os? Deres Beskrivelſer ere ved hyppig Brug af Troper i en hoi Grad sandſelige; de ſildre mere, end de fortælle; og de lignelſer,

som ligge skulte i tropiske Udtryk, rare Sandserne, uden at man mærker det. Skjonne Exempler herpaa findes hos Livius I, 25, og hos Sallust Jugurth. c. 101. — Det gamle Sprog har først bestaaet af Eensstavelses-Ord, siden satte man to, og til sidst flere Stavelser sammen. Deraf bestaae alle Nodordene i det Hebraiske og Græske kun af to Stavelser, og i Latinen ere alle Stamordene forte. — Sproget har først været eenstonet, og mere lignet en Sang end vor Talen. Deraf har Hebræernes Sprog stor Lighed med Sang; og alle vilde Nationer, ja selv Chineserne, kunne snarere siges at synge, end at tale. Af denne Sang har Grækernes og Romernes Numerus sin Oprindelse. — Det gamle Sprog har været fattigt paa Ord, men disse, fremforst med forskellige Toner, udtrykte forskellige Begreber. Saaledes er endnu Chinesernes Sprog; derfor have Hebræerne og Østerlænderne flere næsten eens lydende Bogstaver, f. Ex. O, I, W, og Latinen har stort Forraad af saadanne Ord, f. Ex. fides Nedelighed, fides en Streng; cecidi af cado og af cædo. — De første Mennesker have upaaatviblelig, af Mangel paa Ord, ofte udtrykt deres Tanker ved Gebæder; thi dette gjør endnu alle vilde Nationerne

Heraf har Talernes Gestus deres Oprindelse; thi hvad de første Mennesker gjorde af Nød, anvendte Grækernes og Romernes Talere siden til at give deres Foredrag mere Eftertryk, Tyskighed og Sandelighed.

21 §. De fleste latiniske Ord bruges egentlig og tropisk. Bruger man altsaa et Ord tropisk, maae man usie paaske, at de andre Udtryk, som staae i Forbindelse med hint, stemme overeens med dets egentlige Bemærkelse, f. Ex. naar: *Erespost*, *Erestrin*, oversættes ved: honoris gradus, maae: en stor *Erespost*, hede: *altus honoris gradus*, ikke *magnus*; thi: gradus i den egentlige Bemærkelse er: et Trin, og dertil passer *altus* bedre; deraf siger man rigtigere: *sumnum honoris gradum ascendere*, end *accipere*.

22 §. Det latiniske (ligesom ethvert andet) Sprog har en Mængde sine Ejendommeligheder, og at udvikle og sammenligne dem med vojt Sprogs Egenheder, er ligesaa vidtloftigt, som vigtigt. Til en Prøve paa en saadan Sammensigning vil jeg efter min Plan her kun omtale det latiniske Sprogs vigtigste og almindeligste Egenheder. Mangfoldige latiniske Idiotismmer dannes 1) ved mere bestemte Udtryk, end vi bruge i Modersmaalet;

2) ved Pronom. relativ. *qui*; 3) ved Negationer;
4) ved Participer; og 5) ved passiviske Sætnin-
ger. Hvo som forstaaer at bruge disse Idiotis-
mer rigtig, har allerede gjort meget stor Frem-
gang i Latinen.

23 §. Ofte tale Romerne mere bestemt og
tydelig end vi; f. Ex. offendere *alicujus animum*,
at fortorne En. Af denne Aarsag satte Romer-
ne ofte et Substantiv, hvor vi bruge et Adjektiv,
naar dette indeholder Hovedideen, som især kom-
mer i Betragtning, og Eftertrykket hviler i Dan-
sken derpaa; f. Ex. Isocrates *nobilitate discipu-*
lorum (ved hans fornemme Disciple) *floruit*.
Quid in tam exigua vita brevitate (i et saa me-
get fort liv) *magnum sapienti videri potest*.
Denne Bestemthed have formodentlig Talere inde-
ført i Sproget.

24 §. Qui bruge Romerne paa mange fra-
det danske Sprog afvigende Maader, og danne
herved en meget stor Mængde Idiotismer, blandt
hvilke følgende ere de vigtigste:

1) Qui tager det i Dansken foregaaende Sub-
stantiv eller Adjektiv til sig, og naar der ligger
Eftertryk paa saadanne relative Sætninger, sæt-
tes de foran, f. Ex. *quam rem audivi*, *eam tibi*

narrabo. Themistocles de-servis suis, quem ha-
buit fidelissimum, ad regem misit.

2) Qui bruges i infinitiviske Sætninger paa
følgende Maade: *Socrates, quem ab Apolline ipso*
sapientissimum dicunt esse appellatum, *Athenis*
vixit. Sokrates, om hvem man siger, at han
af Apol selv er erklæret for den viseste ic. *de quo*
dicunt, eum esse appellatum — var slet Latin.
Man kan og sige: *Socrates, qui*, ut dicunt, sa-
pientissimus est appellatus, Sokrates, der, som
man siger, er bleven kaldet den viseste; og da stem-
me begge Sprog overeens. Negare aliquid ei,
cui me carissimum esse sentirem, durum admo-
dum mihi videbatur.

3) Qui bruges i andre Sætninger saaledes,
at det i Dansken maae omstrives paa forskellige
Maader; f. Ex. *Accedit superstitionis, qua qui est*
imbutus, quietus esse nunquam potest, (Hvorved
den, som er anstukket dermed, ei kan leve rolig).
Qua aut terra, aut mari persequar eum, qui ubi
sit, nescio, (om hvem jeg ei ved, hvor han er).
Epicurus non satis est politus iis artibus, quas
qui tenent, eruditii appellantur.

4) Qui bruges i Steden for: pro (efter); f.
Ex. *Spero, quae tua prudentia et temperantia est*

(efter din Fløgsfab *o*: da du er saa Fløg), te jam,
ut volumus, valere. *Quæ tua est humanitas;*
æquo animo te moneri patieris.

5) Qui bruges med Komparativ, som i Dansken omstrikkes ved Superlativ. Vel kan Komparativ ogsaa bruges af os, men da maae Relativet forandres til et Demonstrativ; f. Ex. Fugiendum est illud, ne offeramus nos periculis sine causa: *quo nihil potest esse flultius*, (end hvilket Intet kan være dummere; som er det dummeste, eller: thi intet er dummere end det). Animus rationis est compos, quo nihil ab optimo genitore melius procreatuum.

6) Qui bruges hyppig for at binde et Punktum sammen med et andet, og maae i Dansken omstrikkes a) ved: og jeg, og du, og han ic. f. Ex. Postquam mihi renuntiatum est de obitu Tulliae, graviter molestaque tuli. *Qui si adfuisset*, coram meum dolorem tibi declarassem, b) ved: men jeg, men du ic. f. Ex. si caderet in sapientem ægritudo, caderet etiam iracundia. *Qua quoniam vacat, ægritudine etiam vacabit*, c) ved: thi jeg, thi du ic. f. Ex. Sensu auditus etiam dormientes egemus: *a quo cum sonus est acceptus, etiam e somno excitamur*. d) ved:

hant altsaa, jeg altsaa ic. f. Ex. Magna vis est conscientiæ, *quam qui negligunt, se ipsi sæpe indicant.*

7) Qui har Konjunktiv hos sig a) efter est, sunt ic., naar den relative Sætning udgør hele Prædikatet; f. Ex. Multi sunt, *qui dicant*. Quis est, *qui non oderit libidinosam adolescentiam*. Nemo est orator, *qui se Demosthenis similem esse nolit*. Non est, *quod te pudeat*, sapienti assentiri. b) efter invenio og reperio; f. Ex. Inventi sunt multi, *qui non modo pecuniam, sed vitam etiam profundere pro patria parati essent*. c) efter habeo; f. Ex. Non ex alitis involatu tibi auguror; *habeo alia signa, quæ observem*.

8) Qui styrer Konjunktiv, 1. naar: en saas dan, noget saadant, staer eller kan tænkes ved de Ord, til hvilke qui svarer; f. Ex. Innocentia est affectio talis animi, *qua nocet nemini*. Quomodo jucunda vita potest esse, *a qua absit prudentia?* 2. naar det staer i Steden for: da jeg, da du ic. f. Ex. Caninius fuit mirifica vigilancia, *qui suo toto consulatu somnum non viderit*. 3. naar det staer i Steden for: at jeg, at du ic. hvilket stær a) efter dignus, indignus, idoneus,

f. Ex. Qui modeste parer, videtur, *qui aliquando imperet, dignus esse.* b) efter tam, tantus, talis, ejusmodi, f. Ex. quis est omnium *tam ignarus rerum, qui non intelligat, reipublice salutem contineri suam?* Quidquid *eiusmodi* est, *in quo non possint plures excellere, in eo sit plenumque magna contentio.* c) efter Komparativ, som da ofte i Dansken omføres ved: alt for, og Positiv, f. Ex. major sum, *quam cui possit fortuna nocere, jeg er alt for stor, til at Lykken kan skade mig.* Famae ac fidei damna majora sunt, *quam quae estimari possint.* d) efter mange Verber, naar Hensigten skal udtrykkes, og Personen eller Tinget, hvortil qui svarer, er bestemt. Her kan qui ofte omføres i Dansken ved: for at, f. Ex. Pyrrhus ad Romanos legatum misit, *qui pacem aequis conditionibus peteret.* e) efter is sum, naar is staar i Steden for talis. Dette is kan i Dansken omføres paa mange Maader: den Mand, at —, en saadan Mand, at —; ofte ved et Substantiv eller Adjektiv, som passer i Sammenhaengen, f. Ex. jeg er ikke saa ensfodig, saa lettroende, saa findet, ingen saa stor Trivler, hører ei til dem o. s. v. Er qui Subjektet, maae det følgende Verbum staar i den Person, som qui sva-

rer til; f. Ex. non is sum, *qui glorier;* Non ii sunt, qui glorientur. f) efter is alene, naar det staar for talis, bruges og qui, i Steden for: at han, ic paa følgende Maade: Quid est minus non dico oratoris, sed hominis, quam id objectere adversario, *quod ille si verbo negarit, longius progreedi non posse, qui objeccerit?* noget saadant, at dersom hin fun med et Ord benægter det ic. Non vident, id se cupere, quod si adepti fuerint, fugitivo alicui, aut gladiatori concedi sit necesse. Nolo enim hunc — existimare, me ea suassisse Pompejo, quibus ille si paruisset, eslet hic quidem clarus ic.

Alle disse Idiotismmer har man givre sig noie bekjent med, og øve sig i at esterligne dem, især de, hvori Latinen og Dansken ere mest forskellige, thi de ere de vanskeligste.

25 §. Negative Partikler og Sætninger bruge Romerne meget ofte, hvor vi Danske hellere fremsætte tankerne affirmativ; f. Ex. Id ut Lacedæmoniis est nuntiatum, *non sine cura* (med Omhu, omhygelig) administrarunt. Især bruge Romerne gjerne to benægtende i Steden for en bekræftende Partikel; f. Ex. Sunt certa vitia, *qua nemo est, quin effugere cupiat* (som enhver en-

ſter at undgaae). Nec hæc tu non intelligis. Ofte sætte Romerne Negationen paa et andet Sted end vi, f. Ex. nego for dico non; vero for jubeo, suadeo non, f. Ex. Cleanthes negat, ullum esse cibum (ſiger, at ingen Spise) tam gravem, quin is die et nocte concoquatur. Vetus Pythagoras, injussu imperatoris, id est Dei, de statione vitæ decedere, Pythagoras befaler, ikke at forlade — Frem for Alt bør man lægge Mærke til, hvorledes Romerne idelig bruge nec, neque, især til at forbinde et Punktum med et andet; f. Ex. De Quinto fratre nuntii nobis tristes, nec varii venerant. — Etenim in singulis rebus ejusmodi materies est, ut dies singulos possis consumere. Neque ego non possum ic. Ved Ciceros Stil er det noget karakteristiskt, at han idelig fremsætter sine tanker baade negativ og affirmativ, hvorved han bliver tydelig i høieste Grad; naar man læser hans Skrifter, især Talerne, med Afgøremhed, finder man lige saa hyppig modsatte Tanker hos ham, som modsatte Ord hos Gallust.

26 §. Det danske Sprog har kun 2 Partic平ier, som sjeldent bruges, fordi det hidtil ei ikke blevet Sprogbrug. Maar de sættes bag det Ord, hvortil de svare, forandres de ei i Genere, Numero

og Kasu; og bør derfor i dette Elſfelde bruges med megen Forſigtighed, da man ellers talte ubefremt og ulydeligt. Latinen har derimod 4 Partic平ier. De deklineres, og bruges hyppig; for at undgaae idelig Gientagelse af qui og visse Partikler, og tillige for at udtrykke sig fort, afvexrende og fyndig.

Før at bruge Latinens Partic平ier rigtig, maae man mærke: 1) de ere Adjektiver, og maae altsaa nødvendig rette sig efter et Substantiv eller Pronomen i Genere, Numero og Kasu. 2) Skal et latinſt Partic平ium bruges, maae der i Dansk'en være eller kunne blive to Sætninger, hvilke maae være saa nære forbundne, at den ene indeholder Ærøsagen til den anden, en Bestemmelſe ic. Den Sætning, der begynder med: som, eller en Partikel: da; naar ic. kaldes Bisætning, og kan forandres; den anden kaldes Hovedsætning, og forandres ikke. 3) Verbum, der forandres, maae som Partic平ium, sættes i samme Tempus, som det var før.

Alle Partic平ial-Vendinger høre til 2, hinanden modfødte Klasser:

1) Maar Hovedsætningen taler om Bisætningens Subject, udelades Bisætningens Partikel,

Dens Verbum forandres til Particípium, og dette tilligemed Subjektet retter sig efter det Substantiv eller Pronomen i Hovedsætningen, hvortil det sværer, hvilket sidste Ord derpaa, som overslødt, udelades. Det letteste Tilfælde er, naar begge Sætninger have et Subjekt; thi da staaer Particípium altid i Nominativ, f. Ex. quando sol oritur, fugat stellas, med Particíp: sol oriens fugat stellas. Homo, qui Deum amat, est felix, med Particíp: homo, Deum amans, est felix. Hominis, qui Deum amat, felicitas est magna, med Particíp: hominis, Deum amantis, felicitas est magna. Homini, qui Deum amat, contingit felicitas magna, med Particíp: homini, Deum amanti, magna contingit felicitas. Saadanne Particípial-Bendinger kan oplöses paa adskillige Maader i Dansken; men 5 ere de vigtigste: a) med: som, f. Ex. sol oriens (som staaer op) fugat stellas. b) med: og, f. Ex. Solen staaer op, og fordriver Stiererne. c) med mange andre Konjunktioner: da, imens, naar, efterat, der-som, fordi, endftsamt ic. f. Ex. naar Solen staaer op, fordriver den Stiererne. d) med et Substantiv, der oftest har en Präposition hos sig: ved, under, efter ic f. Ex. Solen fordriver ved dens

Opgang Stiererne. e) med et Adjektiv, f. Ex. Homo stiens venit, en tørstig Mand kom. — De 4 sidste Oplossninger kan ei bruges, uden hvor man og kan bruge: som, hvilket er det Ord, hvormed man, ved at oversætte fra Dansk paa Latin, kan prove, om denne Particípial-Bending kan anvendes.

2) Tale Hoved- og Bisætning om forskellige Personer eller Ting, kan Bisætningens Partikel udelades, og dens Verbum sættes i Particíp, mens maae da, tilligemed dets Subjekt, sættes i Ablativ, og disse kaldes Ablativi Consequentiae, f. Ex. Quando sol oritur, luna fugit, med Particíp sole oriente, luna fugit (forsvinder). Disse Particípial-Bendinger oploses paa adskillige Maader, blandt hvilke 3 ere de vigtigste: a) med og, f. Ex. Solen staaer op, og Maanen forsvinder. b) med andre Konjunktioner: naar, da, efterat ic. f. Ex. naar Solen staaer op, forsvinder Maanen. c) med et Substantiv, der ofte har en Präposition hos sig: f. Ex. ved Solens Opgang forsvinder Maanen. — Disse Particípial-Bendinger adskilles fra det første Slags derved, at de aldrig kan oploses ved som.

27 §. Romerne bruge overmaade ofte Passivum, hvor vi Danske hellere bruge Aktivum; ja

øste ere i Latinen passiviske Sætninger tydeligere end de aktiviske, f. Ex. scio, patrem amare si, lium — er uhydeligt, thi man ved ei, om patrem esser filium skal være Subjekt; i Passivum er det tydeligt, scio, patrem a filio amari, eller filium a patre amari. Man maae derfor vel sve sig i at omvende aktiviske Sætninger til passiviske; men da mange latinske Verber ikke have Passivum, undtagen impersonaliter, og man af det døfste Sprog aldeles ikke kan prøve, om et latinskt Verbum bruges personaliter i Passiv, maae man, for ei at feile, mærke; 1) Alle Verba, som styre et Objekts Accusativ, have hele Passivum, f. Ex. amare aliquem, altsaa: amor, amandus &c., 2) Når man af et Verbum, som ei er Deponens, finder hos en god Skribent et eneste passivisk Udtryk: først, anden eller tredie Person (men ei impersonaliter) af et (ligemeget hvilket) passivisk Tempus, kan man være fuldkomne men vis paa, at det Verbum i Aktiv styrer Accusativ; ligeledes, at et Deponens, brugt i massif, eller foemin. af Futur. particip. passiv, tager Objekter til sig i Accusativ, f. Ex. adjutor, adjutus est, adjuyandus, altsaa: adjuvare aliquem. Hortandus, altsaa: hortari aliquem,

Nim. 1) Alle Verba derimod, som ei styre et Objekts Accusativ, have kun af Passivum den tredie Personal-Endelse, bruge impersonaliter, og (af sammensatte Tempora og Futur. Particip.) kun Neutrums; f. Ex. parcere alicui, altsaa: parcitur, parcitum est, parcendum.

2) Styrer et Verbum i en Bemærkelse Objekts Accusativ, i en anden ikke, har det hele Passivum i hin, men kun tredie Person og Neutrums af Passivum i denne Bemærkelse; f. Ex. consulo te har hele Passivum; men consulo tibi kun Passivum impersonaliter og Neutrums.

3) Styrer et Deponens Objekts Accusativ, har det Futur. Particip. Passiv. i alle 3 Genera; i modsat tilfælde kun Neutrums deraf, f. Ex. consequi aliquid, altsaa consequendæ pecuniae cupidus.

4) Fra disse Regler gives der aldeles ingen Undtagelse; thi naar endog Cicero bruger utendus, fruendus &c., saa er det, fordi man og (stiens meget sjeldent) sagde: uti, frui aliquid.

4 Kapitel,

Om Ordenes og Sætningernes Stilling i det latinske og danske Sprog.

28 §. Forstienlen mellem det danske og latinske Sprogs Ordstilling er meget stor, og det er saare vigtigt at kende Latinens Fortrin heri, da Rømerne herved ordne deres Tanker paa en ganske anden Maade end de Danske. Vi kunne vel undertiden oversætte Ordene paa flere Maader, uden at misforstaes, f. Ex. Gud har skabt Verden; Verden har Gud skabt; — men vi maae dog ofte sætte Ordene i en vis Orden, for at giøre os forsættelige, f. Ex. min Kærlighed til dig; og vi talte utydeligt, naar vi f. Ex. omflyttede Ordene saaledes: Kærlighed til dig min. Rømerne derimod kan næsten altid omflytte Ordene paa mange Maader, uden dog at blive utydelige, f. Ex. meus amor in te, meus in te amor, amor in te meus &c. Marsagen hertil er, at Rømerne (ved Hjælp af Sprogets mange Deklinations- og Konjugations-Endesser) sammensvie Ord efter saa fine Regler, at man strax indseer deres Forbindelse, naar de kun ere ordnede med Smag. I det danske Sprog

bliver derimod af de modsatte Marsager Talen uthyelig ved Omflytning.

29 §. I Latinen have nogle Ord, f. Ex. Konjunktionerne og Præpositionerne, en bestemt Plads. For at bestemme Reglerne for de øvrige Ord, hvilis Stilling kan forandres, maae man gøre Forstiel mellem Poetiske og Prosa. — Digtene, især Lyrikerne, synes mig næsten ingen Regler at have fulgt for Ordstillingen, uden Skanstonen; herfor er latinsk Poesie vanskelig at forståae, og ofte maae man læse et Stykke to eller flere Gange, for man opdager Meningen. Tydelighed synes desofte at glemme for at behage og røre. For Prosaisterne, som man i Stil alene bør efterligne, troer jeg Grundreglen er denne: Ordstillingen bør være tydelig, men blandt flere tydelige vælges, efter Talens Sammenhæng, den behageligste (ɔ: mest velklingende) eller findigste. — Da det, som er tydeligt for os, ofte ikke er det for Rømerne, maae man endnu mærke:

1) Hovedideen bør staae foran. Skrives f. Ex. en Fortælling om Sokrates, begynder man med Ordet: Sokrates; vil man derimod opholde Opmærksomheden, sættes Hovedideen sidst, f. Ex. quis interfecit? interfecit Antonius. Stigey

man gradvis i at beskrive en Ting, sættes her Størkeste sidst, f. Ex. abiit, excessit, evasit, eruptit.

2) De andre Ord stilles efter Sdeernes Vigtighed, og især sættes Aarsagen, hvorför nogen står, foran Virkningen, f. Ex. ego te ob egreditam virtutem semper amavi. Desvagtet sætter Latinen dog oftest det Ord, som styres, foran det, som styrer. Vi Danske derimod oftest det Ord, som styres, bag efter det styrende. I Latinen kommer dersor gjerne Verbum sidst.

3) De Ord, som høre sammen, bør staae sammen, og intet Uvedkommende flyttes ind imellem; dersor bør qui staae tæt ved det Ord, hvortil det svarer; non forqn det Udtryk, man benægter, f. Ex. Hoc factum est non consilio, sed casu. Hoc facere non possum. Imellem Substantiv og Adjektiv bør dersor Begynderen kun sætte saadanne Ord, som staae i noie Forbindelse med dem, f. Ex. meus in te amor. (Her er Ordstillingen meget tydelig; thi man seer strax, at; in te, hører til meus amor; stod derimod in te for eller bag, kunne de man troe, de hørte til andre Ord).

4) Især bør man lægge Mærke til Latinens simple, klugne og smagfulde Ordstilling, for at

forbinde et Punktum med et andet ved relativiske Ord. Maar 2 Punkta handle om en og samme Person eller Ting, maae man gihe Agt paa, hvilket Ord den foregaaende Sætning har tilfældeds med den efterfølgende, og udtrykke dette med: qui, quæ, quod, eller en relativisk Partikel: quo, ubi, unde, cujusmodi &c., og begynde den efterfølgende Sætning dermed. Dog maae det Ord, qui &c. skal svare til, staae nær ved Slutningen i den foregaaende Sætning, eller i det mindste intet andet Ord af samme Genus staae nærmere ved Relativet; thi dette foraarsagede Utvidelighed. Sværer Relativet til den hele foregaaende Sætning, bruges: quod, quæ res, qua de re &c. Denne Forbindelsesmåde forener paa det tydeligste og behageligste et Stykke med det andet, ligesom en vel sammensat Kiede. Dette kunde og burde vi Danske, for saa vidt som Sproget tillader det, efterligne, men kun faa Skribentere gjøre det. Med: som, kan og bør vi sjeldent begynde et nyt Punktum. Blandt alle Romere bruger Nepos oftest denne Bindesmåde, og man faaer et tydeligt Begreb om den, ved at giennemlæse et Par Kapitler hos ham, f. Ex. Themistocles Xerxi nuntiavit, adversarios ejus in fuga esse; qui si discessissent,

majorē eum labore et longinquiore tempore belum confecturum, eum singulos consecutari cogētur. Quos si statim aggredieretur ic.

5) Ord, som modsetses, bør staae tæt sammen, for at denne Modsetning des hurtigere og tydeligere kan falde i Vinene, f. Ex. *eius otium negotiosum fuit* (Han var driftig, imens han var fri for offentlige Forretninger). Patris dictum sapientis, temeritas filii comprobavit.

30 §. Sætningernes Orden i Latinen og Dansken er ogsaa meget forskellig. Den, som har lært at ordne Ordene efter Romernes Smag, lærer snart at ordne Sætninger rigtig. Grundreglen er denne: De Sætninger, som tænkes først, bør sættes først, o: Sætningerne bør ordnes efter Begebreernes Gang, deres Folge bør være smagfuld og befodre Tydeligheden. De Sætninger, Rømerne tænkte sig først, ere de, som indeholde

1) en Alarsag til andre, og som let fiendes derpaa, at de begynde med en *Konsunktio causalis*; quia, quoniam ic. f. Ex. cui cum esset nuntiatum, *quod illum iratum allaturum ad se aliquid contra patrem arbitraretur*, surrexit e leculo.

2) En Betingelse, og begynde med: si, nisi ic. f. Ex. Hæc magnitudo maleficii facit, ut nisi

pæne manifestum parricidium proferatur, credibile non sit.

3) Stedet, hvor Handlingen stede, og begynde med: ubi, quo in loco ic. f. Ex. Quo se verteret, non habebat.

4) Tiden, da Handlingen stede, og begynde med: cum, dum ic. f. Ex. Quæ dum nostri colligunt omnia diligentius, rex e manibus effugit.

5) En Indskrænkning, og begynde med: etsi, licet ic. f. Ex. quoniam quidem semel suscepit, licet hercules undique omnes in me terrores periculaque impendeant, succurrat atque subibo.

6) Relative Sætninger, som begynde med: qui, qualis ic. f. Ex. qui Deum amat, is felix est.

Komme flere saadanne Sætninger sammen, ordnes ogsaa de efter Tankernes Orden, undertiden efter Velklang og Eftertryk, f. Ex. Lentulus consul, quo majus suum beneficium faceret, simul atque expediter, quæ essent necessaria de republica, dixit, se relaturum.

Unn. Disse Regler for Ordenes og Sætningers Stilling ere kun for Begyndere. For siden at stille Ord og Sætninger efter øgte romersk Smag,

maae man kaffe sig Gehør i Sproget; hvilket bedst erhverves ved at læse gode latinſke Proſaifer, især Cicero, høit efter Deklamations-Negler. Dette bør man giøre ofte, endog naar man er ene. Saaledes danner man i kort Tid sin Smag, og faaeer langt bedre Gehør i Sproget end ved de vildtloſigſte Negler uden saadan Øvelſe. Vil En lære ſig ſels at deklamere, kan han have megen Nutte af F. W. Hägens Uebungen in der Eiceronianischen Schreibart, vorzüglich in Hinsicht auf Numerus und Periodenbau ic. Erlang. 1795.

31 §. Perioder og Numerus ere Egenheder, hvorfod det latinſke (ligesom det græſke) Sprog ganske adfiller ſig ſaavel fra de øvrige gamle, som de nyere Sprog. Difſe Egneheder have Talerne opfundet og indført i Sproget, for des bedre at vedligeholde Tilhørernes Optørkſomhed, og fornøie Dret; og da Alle fandt stor Behag heri, blev det en almindelig Brug blandt alle Forfattere, at ſkrive periodisk og numerøſt.

32 §. En Periode dannes, naar Subjektet eller Hovedordet i en Sætning adfilles fra Prædikatet eller Slutningen ved et eller flere Mellemſætninger, ſom ſtaae i nſie Forbindelſe med Hovedſætningen; f. Ex: *Homo, ut aliquo modo illum*

in provinciam revocaret, *hanc excoagitavit rationem.* Hæc magnitudo maleſicii facit, ut, niſi pæne manifestum parricidium proferatur, credibile non fit. For at ſkrive periodisk med Smag og på Romerſt, maae man tagtage:

1) Hovedſætningen bør ſilles ſaaledes, at Kun et eller faa Ord ſtaae foran, men de fleſte bag efter Mellemſætningerne. Slutningen af Hovedſætningen bør ikke bestaae af eet Ord, især naar det Kun var af een Stavelse; thi dette klinger ei godt.

2) Mellemſætningerne bør a) ſættes paa passende Steder o: imellein en Sætning, hvis Aarsag, Betingelse ic. de udtrykke. b) ei være for mange; thi dette ſtrider mod Tydelighed. c) ſtaae i Forhold med Hovedſætningen o: Hovedſætningens Slutning bør være længere, eller dog ikke meget kortere, end Mellemſætningerne; thi uden et passende Forhold er det bedre, ikke at ſkrive periodisk.

3) Man bør ei ſkrive periodisk overalt; det gjorde ikke engang Cicero; thi Gensformighed misbrager og trætter.

33 §. Numerus er 3 Slags:

1) Den Lighed, Sætninger eller Ord, ſom modſættes hinanden, bør have indbyrdes; f. Ex.

Han var ikke tapper, men Elog — er numeros; men: han var ikke tapper, men viste dog ofte stor Klogstab — er ikke numeros; thi saa Ord: var ikke tapper, sættes mod mange: men viste dog ofte stor Klogstab. Ligesa i Latinen; f. Ex. Si, armis aut conditione positis, aut defatigatione abjectis, non victoria detractis, civitas respiraverit. Hæ modsettes på det skinneste 3 Ord mod 3 Ord. Est hæc non scripta, sed nata lex, — quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripiimus, haufinus, expressimus. I det danske Sprog kan og bør denne skinnende Dismerositet bruges.

2) Det Forhold i Perioder, som Hovedsættningens Slutning bør have til Mellemsættningerne (cf. 32 §. 2. c). Passende Forhold bør og finde Sted mellem Antecedens og Konseqvens, samt mellem den sidste Sætning i et Punktum og den efter døde foregående Sætninger. Dette Forhold, denne Overensstemmelse gør Stilen skian og behagelig, og dette bør man hige efter; thi Skionhed er endog ved Stil ikke andet, end Delenes passende Forhold og Overensstemmelse; f. Ex. Milites, et si fessi erant, tamen acriter pugnarunt. Her har Hovedsættningens Slutning (tamen acriter

pugnarunt), et passende Forhold til Mellemsættningen (et si fessi erant); thi hindrer lidt længer end denne. Diligentissime hoc est eius, quod instituit aliquos atque erudiunt, videndum, quo sua quenque natura maxime ferre videatur.

3) Ordernes Sammensætning efter Takt og Tone, som bestaaer i en gællingende Harmonisk Sammenføring af Sætningernes Led (incisa s. incisiones), saa at det ene Led ei indeholder alt for mange Stavelser mod det andet; Men især, at Ufoelxlingen af korte og lange Stavelser i det ene Led ei misklarer med Tonerne i det andet; f. Ex. Numerus autem in continuatione nullus est — bestaaer af 3 Incisa med følgende Quantiteter:

“ “ “ — numerus autem in continuatione nullus est etc. Inde er det spalt om Især bare Romerne megen Omsorg for det sidste Ords Velslang; det maatte ikke bestaa af een, men flere Stavelser; dets næstsidste Stavelse maatte være lang; og helst indeholde et a; f. Ex. Patrius dictum sapiens temeritas filii comprobavit. Dera

for bruger Cicero saa ofte i Slutningen af et Punk-
tum: esse videatur.

Denne Numerus er en regelmæssig Esterlig-
ning af de Gamles Sang (cf. 20 §.), frembringer
den skinneste Velklang, og giver f. Ex. Ciceros
Taler (vælamerede efter Quantitet og Incisa) Lig-
hed med Poesie; hos begge findes en Dret kildren-
de Takt; men Forskiellen bestaaer deri, at Poeten
er bunden til de Afsvælninger af Toner, han engang
har valgt; Taleren valger frit, hvilke han finder
passende med det Foregaaende og Efterfølgende;
hos Poeten kommer samme Skansion igien, Taler-
ren kan og bør bestandig forandre. Poeten folger
stedse regelmæssig Skansion, Taleren kun sinige
fuldt Gehør.

Anm. Perioder og Numerus kan vel efter No-
mernes Smag befordre Tydelighed, men da deres
Hovedmaal er Behagelighed, saa bør man ei giøre
sig Umag for at ordne Ord og Sætninger paa
Nomersk, og at skrive periodisk og numerost, for
man er fast i at oversætte uden at begaae gram-
matikalske Fejl. Den tredie Numerus bør man
kiende for at danne sit Gehør, og føle Skionshe-
erne ved de Gamles Skrivter. Herved faaeest

Stilen et fint Anstrog, som nødvendig maas-
giøre den behagelig. Men at esterligne Denne
Numerositet i dens hele Udstrekning, var for os,
som mere skrive end tale, et unyttigt og tidspli-
dende Arbeid.

34 §. For at være des tydeligere, vil jeg
fremsette et Stykke af Ciceros Ep. ad famil. 2, I.,
hvori der hersker den skinneste Numerositet, og
afdele det efter Incisa: Taleren kiendes endog
i hans Breve, og i de fleste findes næsten overalt
den ypperligste og mest harmoniske Numerus.

Quamquam

me

nomine negligentiae

suscipit tibi esse

doleo:

tamen

non tam mihi molestum fuit

accusari abs te officium meum,

quam jucundum

requiri:

præsertim cum,

in quo accusabar,

culpa vacarem:

} 1ste Stykke.

} 2det Stykke.

} 3die Stykke.

in quo aeneum
desiderare te
significabas
meas litteras,
præ te ferres
perspectum mihi quidem,
sed tamen dulcem
et optatum
amorem tuum.

Den første Numerus findes her i molestum og jucundum, accusari og requiri, som modsættes.— Den anden Numerus findes og her, da Stykkerne have et til hinanden passende Forhold. Det 2det Stykke er lidt længere end det 1ste; det 4de end det 3de, og det 3de og 4de tilsammentagne ere længere end 1ste og 2det.— Den tredie Numerus mærkes her strax, naar man deklamerer Stedet rigtig efter Reglerne.

I de ældste Tider havde det latinske Sprog været meget haardt og ubehageligt, hvilket ses af de ældste Mindesmærker, f. Ex. Duilius Støtte; men efterhaanden blev det ved Omgang med Grækerne, ved de Stores Iver for Videnskaberne, og offentlige Talere blodmere, og i Ciceros Tid naaede det dets høieste Grad af Velklang og

Behagelighed. Vel klage Cicero og Quintilian over deres Sprogs Mislang, men det er kun i Ligning med Grækernes uopnæaelig melodiske Sprog. Det latinske Sprog overgaer dog det danske meget i Velklang, skont det danske er meget behageligt. Enkelte latinske Ord ere blode og velklingende ved en heldig Blanding af Vokaler og Konsonanter, og blandt de sidste sielden en, som er svær eller umagelig at uttale, og den fri Ordstilling brugte man paa det omhygelyste for at undgaae ved Ordforbindelsen mistonende Sammenstod. Romeriske (og græske) Skribenteres Omhu for harmoniist Ordstilling, for malerisk Ideudtryk ved en Tales Tone, og for Periodernes Runding var saa stor, at det synes os Myere, naar vi læse de Gamles rhetoriske Værker, at de gif i det Smaa. Årsagen til denne Omhu maae deels søges i den uafskillelige Forbindelse, hvori Musik og Digttekunst stode hos de Gamle endog fra de ældste Tider, deels deri, at de overhoved talte mere end de skrev; og at Velkalenhed, især viva voce, var den almægige Drivesier i deres Statsforsatning.

36 §. Vi ordne Ord og Sætninger mere naturlig, Romerne mere kunstig. Vor Ordstilling gør Tales hurtig forståelig, men stærper ikke Op-

mærksomheden. Latinens fri Ordstilling fordrer mere Anstrængelse hos Læseren, og holder Opmærksomheden spændt. I det danske Sprog kan man ofte aldeles ikke sammenkiede det ene Punktum med det andet ved forandret Ordstilling, og ofte bekymrer man sig ikke derom, hvor det dog lod sig gøre. I Latinen derimod udgør denne Sammenkieden et af Sprogets væsentligste Fortrin. Overgangen er i det Danske ofte afbrudt paa upassende Steder, og fordrer Anstrængelse; i Latinen derimod er den sammenhængende, og giver ved dens Simpelhed Læseren ligesom en Opreisning for den Anstrængelse, Ordstillingen ellers kostet. — Sætningerne ordne vi ligesaa uordentlig, som vi tale i det daglige Liv, og sætte f. Ex. Virkningen foran Marsagen. Romerne derimod ordne deres Taler, som sande Talere; de skrive, som man burde tale. Man mærker let, at Skribentere have dannet vort, men Talere Romernes Sprog. Vi adlyde Brugens Egensindighed, men Romerne Talskernes Folge. I Danskens flettes Meningen tidligere, men Opmærksomheden sysselsættes si saa godt, som i Latinen. Vor Maade er simpel, men ofte urettig; Romernes Kunstlet, men oftest rigtig. — Perioder og Numerus gisre Romernes

Sprog endnu mere kunstigt, end vort; i dette behager man ved rolig Eftertanke og prøvende Undersøgelse; i Latinen ved vekslende Ord og maleriske Skildringer. Vi tale til Forstanden og Hiertet; Romerne mere til Dret og Phantasien; vi tale philosophiskt; Romerne sandseligt. Troper, Perioder, Numerus og de heftige, syrige Gestus, hvormed Rhetorerne fremførte deres Taler, gjorde Taledraget sandseligt i høieste Grad. En nummers Perioder er lig et behageligt Skuespil, hvort Hovedhandlingen aforydes ved Mellemhandlinger, som forklare Knudens Oplossning. Aft dette giver Latinen en Sandselighed, hvorom vi ellers intet Begreb kunne gøre os. Marsagen til denne Sandselighed ligger deri, at de Original Genier, som dannede Sproget, f. Ex. Cicero, ikke levede alene i Studerestuer, men handlede i den virkelige Verden, og talte idelig og offentlig for Folket. Det fri Folks Sandser maatte kildres, for Billien kunde bøies. Tonen, Stemmens Hævelse eller Synken, og passende Gestus betegnede og udtrykte Talens Mening og Gang, ligesaa meget som Ordene, de fremførte med Munden. Herved vandt den levende Tale ligesaa meget i Tydelighed, som den døde, si understøttet ved hine Besigelingsmidler,

nn maae tabe paa Papiret. Daar en stærk Tale ophidser og rører, kommer Virkningen ikke saa meget af Ordene, som af Talerens Aktion. Dette merkede de Gamle, og derfor var Aktionen Taleskogens vigtigste Del. De fleste gode Skribenter havde været Taler, og derved lært, at man lettest behager og rører ved at kildre Sanderne. De skrev derfor sandselig, periodisk og numerost. Heraf ses, hvor vigtigt det er, at deklamere de Gamles Skrifter. Ved dette ene Middel forsvinder mange ellers uovervindelige Vanskeligheder; og kun ved denne Øvelse klarer man at lese Grokernes og Domernes Mestreverker med sand Smag, og erhverve sig rigtigt Gehør i Sproget.